

МҰҒАЛІМНІҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЛЫПТАСТЫРУ

*Қалиева К.¹, п.ғ.к., профессор Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: kalieva.k.m@mail.ru
Ғабиден Р.², магистрант Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: rozagabiden8@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада болашақ мұғалімдерді кәсіби этнопедагогикалық даярлау тенденциялары мен ерекшеліктеріне талдау жасалады; болашақ мұғалімді этнопедагогикалық даярлау сапасына қойылатын заманауи талаптар ашып көрсетіледі; мұғалімнің кәсіби маңызды қасиеттеріне, педагогикалық құзіреттілік құрылымына талдау жасалып, болашақ мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінің тиімділігіне әсер ететін басқарушылық құзіреттіліктер анықталады.

Болашақ мұғалімнің басқарушылық құзіреттілігін қалыптастырудың тиімділігі жөнінде тұжырым жасалады: яғни оның тиімділігі бір жағынан, оқу пәндерінің мазмұнын педагогикалық менеджмент мәселелерімен толықтыру, сондай-ақ басқару іс-әрекетінің теориясы және тәжірибесімен кеңейту; екінші жағынан, болашақ мұғалімдерді тәжірибелік-бағдарлы іс-әрекетке мақсатты түрде тартумен анықталады.

Авторлар көрсетуінде, болашақ мұғалімнің басқарушылық құзіреттілігін қалыптастыру жоғары оқу орындарындағы маманды кәсіби этнопедагогикалық даярлаудың құрамдас бөлігі болып табылады.

Тірек сөздер: болашақ мұғалімнің кәсіби этнопедагогикалық даярлығы, басқару, педагогикалық құзіреттілік, басқарушылық құзіреттілік, басқарушылық іс-әрекет, кәсіби іс-әрекет, педагогикалық менеджмент, мұғалім-менеджер.

Кіріспе

Білім беру жүйесінің сұраныстары, қоғамдық даму логикасы, педагогиканың қазіргі заманғы жағдайы педагогтың кәсіби шеберлігі мен іс-әрекетінің нәтижелілігін қайта зерделеу қажеттілігін тудырды. Бұл білім беру жүйесінің үлгілерін қайта қарастыру, кәсіби құзіреттілік мәселелерін зерттеу, педагог іс-әрекетіне қатысты негізгі талаптарды өзгерту міндеттерін алға тартады.

Педагогикалық іс-әрекет зерттеу пәні ретінде үнемі қарастырылып келеді. Алдыңғы кезеңдерде қалыптасқан білім беру жүйелері осы үдеріске қатысушыларға емес, педагогикалық үдеріске бағытталды. Қазіргі уақытта мұғалімнің педагогикалық іс-әрекеті жетілдіруді және жаңартуды қажет етеді. Педагог кәсібінің мәртебесін көтеру және педагогикалық білім беруді жаңғырту мәселелері Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында көтеріліп, мұғалімнің мансаптық өсуінің жаңа жүйесін (педагог, педагог-модератор, педагог-сарапшы, педагог-зерттеуші, педагог-мастер) енгізуге баса назар аударылған болатын[1].

Демек, педагогикалық іс-әрекет жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайлардағы бүкіл тұлғалық-бағдарлылық міндеттер кешенін шешуге; субъект-объект қатынастарын субъект-субъектіге ауыстыра алуға, түлектерді еңбек нарығында бәсекеге дайын болуға бағытталуы тиіс.

Негізгі ережелер

Мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінің құрылымын талдай келе, қазіргі әдебиеттерде мұғалімнің кәсіби іс-әрекетіне жаңа көзқарастар тенденциясы байқалатынын атап өткен жөн. Жаңа білім беру парадигмасын іске асыру жағдайында мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігін қалыптастыру үшін алғышарттар дамуда, оны мұғалімдердің білім беру бағытының өзгеруінен, яғни білім берудің басқа түріне бағытталғанынан көруге болады, бұл жағдайда оқушының іс-әрекеті оның жеке әлеуетін іске асыруға негізделеді және олардың оқып үйрену салаларына сәйкес келетін нақты білімдік нәтижеге қол жеткізе алуына мүмкіндік жасалады.

Білім берудің бұл түрі білім алушының ішкі мәнінің өзгеруіне (қалыптасуына) және өзіндік білімінің пайда болуына әкеледі. Оқушы жеке білім беру траекториясын құра алатын, өздік білім беру мақсаттарын қоя білетін, оқытудың мазмұны мен формаларын таңдай алатын білім беру субъектісі ретінде әрекет етеді. Соған сәйкес, мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінің құрылымында басқарушылық іс-әрекет басымдылықпен алға шығады.

Мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігін қалыптастырудың өзектілігін негіздеу мақсатында оның кәсіби іс-әрекеті құрылымындағы «басқару» ұғымының мәні мен «басқарушылық іс-әрекет» ұғымдарының мазмұнын бөліп көрсету ұтымды деп санаймыз.

«Басқару» ұғымын анықтау тәсілдерін ретроспективті талдау нәтижелері көрсеткендей, көбінесе бұл ұғым басқару, әлеуметтану, адамды басқару және адам ресурстарын басқару теориясында қолданылады. Ең бастысы, негізгі қиындық «басқару» ұғымын дәл анықтау болып табылады, өйткені басқару әр түрлі өмір деңгейлерінде, мақсаттары мен өлшемдерінің өзгеруімен байланысты қолданылады.

Кәсіби ғылымда «басқару» термині үш тұрғыдан түсіндіріледі: біріншіден, басқару іс-әрекет ретінде анықталады (В. С. Лазарев, Г.Х. Попов, М. М. Поташник және т. б.). Бұл анықтама біз үшін пәндік нәтиже алуға бағдарлану тұрғысынан маңызды. Білім беру үдерісіне қатысушылардың бұл іс-әрекет барысында субъективті тәжірибесінің өзгеруіне назар аудармайтынына қарамастан, біз үшін бұл жүйелік іс-әрекет тұрғысынан маңызды.

Екіншіден, басқару бір жүйенің екіншісіне, бір адамның екіншісіне немесе топқа әсері ретінде қарастырылады (В.Г. Афанасьев, А. А. Орлов, Н.С. Сунцов және т. б.). Осы басқару бұл аспектіде субъектінің объектіге мақсатты әсері және басқа объектіге әсер ету нәтижесінде соңғысының өзгеруі ретінде қарастырылады, ал ол өз кезегінде соңғысының өзгеруіне әкеледі. Бұл түсінік басқарудың субъектілік сипатын нашар ескереді.

Үшіншіден, басқару субъектілердің өзара әрекеті (В.Г. Афанасьев, В.И. Зверева, П.И. Третьяков, Т.И. Шамова және т. б.). Авторлардың көрсетуінде өзара әрекеттесу дегеніміз күрделі әр түрлі процесс, онда тараптардың өзгеруі тек өзара байланысты емес, өзара тәуелді болады. Оның мәні тікелей және кері әсердің үздіксіздігі, бір-біріне әсер ететін субъектілердің өзгерістерінің өзара үйлесімі. Сонымен қатар, өзара әрекеттесу тұтас, іштей сараланған, өзін-өзі дамытатын жүйе болып табылады. Басқаруды бұлайша түсіну өзара әрекеттесудің барлық субъектілерінің өзара өзгеруін қамтиды.

Басқару іс-әрекеті мен мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінің ұқсас сипаттамаларын іздестіруде осы мәселеге қатысты бірқатар көзқарастарды тоқтала кетуді жөн көрдік және мұғалімнің басқарушылық іс-әрекетінің құрамдары мен мәніне қарастыруға көшейік. Басқару іс-әрекет кәсіби іс-әрекет түріне түріне жататындықтан, ол ең алдымен әлеуметтік және мәдени тұрғыдан анықталады. «Басқарушылық іс-әрекет» ұғымының әдіснамалық сипатын зерделеуші Г.В. Атаманчуктың пікірінше, «кез-келген еңбек түріндегі кез-келген іс-әрекетте қоғамды адамдардың белсенділігі, энергиясы, оның нақты көріністері, элементтері, реттілігі, технологиясы, қарқындылығы емес, оның құндылығы мен адамдар мен қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын нәтижесі» қызықтырады[2].

Көтеріліп отырған мәселе аясында «басқару іс-әрекеті» ұғымының мәнін ашып көрсету маңызды. Бұл басқару субъектісінің басқа басқару субъектісін (объектісін) өзгертуге бағытталған әрекеттерінің жиынтығы, оған мыналар кіреді: басқару мақсатын қою, ақпаратты жинау және талдау, проблемалық жағдайды бағалау, басқару жүйесін ұйымдастыру, шешімдерді дайындау және қабылдау, басқару тиімділігін бағалау, әлеуметтік бақылау функцияларын жүзеге асыру.

Басқарушылық іс-әрекет ғасырлар бойы дамып келеді, оның идеологиясы үнемі өзгеріп отырады, мұны оның адамзат қоғамында болып жатқан тарихи қайта құруларды қалыптастыруындағы белсенді рөлінен айқын көруге болады. Субъектілер экономикалық және әлеуметтік жетістіктерге қол жеткізген сайын басқару іс-әрекетінің ғылыми қарқындылығының үздіксіз өсуі байқалады.

Біздің зерттеуіміз үшін басқару іс-әрекетінің маңыздылығын келесі үш жағдаймен түсіндіретін ғылыми көзқарас назар аударуға тұрарлық. Біріншіден, басқарудың бірегей мақсаттылығы (жоқтан белгілі бір нәрсені жасау, әр түрлі элементтерден үйлестіру мен реттеу арқылы жүйені қайта құру). Екіншіден, басқарушының иелігіндегі немесе басшы жауапты болатын құндылықтар көлемінің ұлғаюы. Үшіншіден, жеке күш-жігерге негізделген басқарушылық іс-әрекеттің шығармашылық сипаты субъектіден жан-жақты білімділікті және жоғары мәдениеттілікті талап етеді.

Басқарушылық іс-әрекетті мұғалімнің кәсіби әрекетінің құрамдас бөлігі ретінде қарастыратын болсақ, бірқатар зерттеулерді талдау арқылы мынадай жағдайларды байқауға болады: мәселен, И.Б.Сенновский оқыту мен оқу үдерістеріне басқару теориясы тұрғысынан модельдік сипаттама береді, алайда мұғалімнің іс-әрекеті оқытуды іске асыру жағына бағытталғанын және

оқушылардың жалпы оқу мақсаттарын түсінудің маңыздылығын ескермегенін көреміз. Нәтижелер алдын-ала жоспарланған мақсаттармен анықталмайтындықтан, мұғалімнің іс-әрекеті үнемді емес, оқу жұмысының үлкен көлемін орындауға бағытталған болады. Тактикалық міндеттер стратегиялықтан басым, мұғалім негізінен кәсіби жағдайдың өзгеруіне жауап береді, бірақ оны болжамайды [3].

Басқарушылық іс-әрекеттің ұйымдастырушылық және мазмұндық негіздері туралы бірқатар іргелі ережелерді Э. Н.Кишкель атап көрсетеді және оны келесі тәртіптің бірқатар ерекшеліктерімен сипаттайды: басқарушылық іс-әрекет кәсіби белсенділіктің мазмұны бойынша әр түрлі іс-әрекетті қамтиды; басқарушылық іс-әрекетті бір уақытта жүзеге асыратын адам: субъектілермен жұмыс істей алатын ұйымдастырушы (сонымен бірге ол олардың құрметіне ие болуы керек); барлық жағынан дамуға бағытталған идеялардың генераторы; энтузиаст, энергияға толы және ұжымды жігерлендіретін адам; сапа кепілі; қоғаммен байланысты істің сыртқы жағына қызығушылық танытатын саясаткер (бұл экономика, әлеуметтану, саясат саласындағы қосымша білімді игеру қажеттілігін тудырады); ресурстардың жай-күйі, іс-әрекет нәтижелері үшін үлкен еңбекке қабілеттілік пен жауапкершіліктің иесі [4].

Басқару іс-әрекеті туралы мәселені қарастыруды В.В.Лебедевтің пікірінше, оқушының болжамды оқу нәтижелерінің жүйесін құруға және мониторингтің тұтас жүйесін жасауға бағытталған мұғалімнің білім беру әрекетін дамыту арқылы шешу керек [5].

Мұғалімнің басқарушылық біліктерін қалыптастырудың маңыздылығын және басқарушылық іс-әрекеттің мәнін негіздей отырып, Ю.Н.Кулюткин басқарушылық іс-әрекет «басқа» іс-әрекетті ұйымдастыру бойынша іс-әрекет болып табылатындықтан өзінің сипаты бойынша өзгеше «мета іс-әрекет»[6].

В.С.Лазаревтің көзқарасына сүйенсек, мұғалімнің басқарушылық іс-әрекеті «басқару субъектісі жүзеге асыратын әрекеттердің үздіксіз реттілігі, оның нәтижесінде басқарылатын объектінің бейнесі қалыптасады және өзгереді, бірлескен іс-әрекеттің мақсаттары белгіленеді, оларға жету жолдары анықталады, оның мұғалімдері арасындағы жұмысы бөлінеді және олардың күш-жігері біріктіріледі» [7].

Н.Ф. Талызина басқарудың жалпы теориясы тұрғысынан мұғалім қойылатын талаптарды егжей-тегжейлі сипаттайды. Автор мұғалімнің оқушылардың танымдық іс-әрекетін басқару функцияларын жүзеге асыру үшін бірқатар мынадай кезеңдерден өтуі керек екенін баса айтады, олар: мақсаттарды анықтау; басқарылатын үдерістің бастапқы күйін анықтау; үдерістің аралық жағдайына әсер ету бағдарламасын құру; тұрақты кері байланыс түрінде бақылауды ұйымдастыру; аралық жағдайлардың әрқайсысы туралы қолда бар ақпаратты ескере отырып, оқушылардың танымдық іс-әрекетін реттейтін және түзететін әрекеттерді орындау. Мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінің басқарушылық сипаты оның функциясының басымдығына сәйкес келеді.

И. Б. Ворожцова мұғалімнің тұлғалық-іс-әрекеттік оқыту моделіндегі функцияларын талдай отырып, іс-әрекеттің негізгі бағыты - бұл оқу іс-әрекетін басқаруға, оқытуға көмектесуге, оқу үдерісіне қатысуға бағытталу – деп атап көрсетеді. Мұғалімнің рөлі өзара әрекеттесу шарттарын белгілеуден тұрады, ал есептеу нүктесі білім алушы болып табылады [8].

Ғылыми материалдарды талдау мұғалімнің басқарушылық іс-әрекетінің негізгі мазмұндық сипаттамаларын жалпылама түрде анықтауға мүмкіндік берді:

- мұғалімнің басқарушылық іс-әрекеті тікелей интеллектуалдық мазмұнға ие.

- мұғалімнің басқарушылық іс-әрекеті қашанда басқарылатын субъектілерді, объектілер мен жағдаяттарды танып білуге арналған.

- мұғалімнің басқарушылық іс-әрекеті білім алушының сана-сезімін, мінез-құлқы мен іс-әрекетін қажетті бағытта өзгертуге арналған басқарушылық шешімдерді әзірлеуге, қабылдауға және практикалық орындауға ықпал етеді;

- мұғалімнің басқарушылық іс-әрекеті ақпараттық болып табылады, ол басқарушылық ықпал етуде нақтыланатын ақпаратты алу, түсіну, жүйелеу, сақтау, беру арқылы көрініс береді;

- мұғалімнің басқарушылық іс-әрекеті – ерік-жігердің айқын басымдығы бар күрделі әлеуметтік-психологиялық құбылыс;

- мұғалімнің басқару іс-әрекетінде әр түрлі жыныстағы, жастағы, мәртебедегі, құзіреттілік деңгейіндегі субъектілерге қатысты талдау, бағалау, таңдау, шешім қабылдау, бағыну және орындау, нұсқау және бақылаудың ой және ерікті операциялары үнемі орындалады;

- мұғалімнің басқарушылық қызметі ұжымдық сипатқа ие; мұғалімнің басқарушылық қызметі құқықтық мәртебеге сәйкес жүзеге асырылатындықтан, заңмен тығыз байланыст;

- мұғалімнің басқарушылық қызметі білім, тәжірибе, ақпарат, заманауи техникалық құралдар, коммуникациялар және басқаларын қамтитын көп қырлы кешенді құбылыс.

- Зерттеу нәтижелерін қорытындылай келе, қазіргі уақытта білім беру үдерісінің субъектілеріне қойылатын және келесі нәтижелерге бағытталған талаптарды атап өту маңызды:

- білім беру ортасы түлек қоғамда сұранысқа ие болатындай болуы керек;

- оқу үдерісінің сипаты субъектінің өзін білім беру үдерісіндегі басты тұлға ретінде сезінетіндей дараланған, тұлғалық болуы керек;

- субъект оқыту жағдайлары мен формаларын таңдауда еркін болуы керек;

- білім беру үрдісі дағдылы жақтары басым репродуктивті-ақпараттық әдістерді алмастыратын оқыту формаларына бағдарлануы тиіс;

- мектеп барлық субъектілердің теңдігі, ізгілігі, шығармашылық және оқу-ғылыми өзара әрекеттестігі ортасына қайта бағдарлануы тиіс;

- оқыту уақытының қысқаруы, шоғырлануы, тығыздалуы ақпараттық және техникалық мүмкіндіктерді қолдану және кеңейту есебінен жүргізілуі тиіс.

Аталған құрамдас бөліктер білімнің пәнаралық синтезін жүзеге асыруға қабілетті, біржақты маман ғана емес, оқытушы мен менеджер функцияларын орындауға дайын транскәсіпқой суреттейді. Жоғарыдағы талаптар мен нәтижелер мұғалімнен білім беру үдерісін тиімді басқаруды талап етеді. Мұғалім басқарушылық құзіреттілікті белсенді түрде меңгерген мұғалім-менеджер болуы керек. Бұл «мұғалім-менеджер» әртүрлі субъектілер мен әлеуметтік топтардың алуан түрлі және өте қарама-қайшы мүдделерін ескереді дегенді білдіреді. Ол менеджер ретінде бірлескен шығармашылық және дамытушылық іс-әрекетті ұйымдастыруға жауапты. Күтілетін нәтиже білім беру кеңістігінің тікелей қатысушыларымен бірлесіп құрастырылады. Өзара әрекеттесу нұсқаларын жоспарлайды, субъектілердің даму шарттарын модельдейді.

Қазіргі кезеңде басқарушылық құзыреттіліктерге ие болу маңызды, өйткені ол мұғалімге: білім беру ресурстарын таңдаудың күрт артуы жағдайында үдересті басқаруға, білім берудің барлық деңгейлерінде білім беру траекторияларының көп нұсқалылығын қамтамасыз етуге; мұғалімнің рөлі мен орнын анықтауға және нақтылауға; кәсіби құзыреттілігін кеңейтуге және кеңесші қызмет атқара білуге, білім беру технологияларының ауысуы шеңберінде білім алушылардың өз бетінше іс-әрекетіне бағыт-бағдар беруге және бағалауға жәрдемдеседі.

Жоғарыда аталған бастапқы ұстанымдармен және айтылған ережелермен келісе отырып, жаңа экономикалық жағдайларда басқарушылық құзыреттіліктер жіктемесі және мұғалім-менеджердің басқарушылық қызметінің моделі талап етіледі, бұл мұғалімнің кәсіби іс-әрекетіндегі стереотиптер мен білім беруді жаңғырту жағдайында мұғалім іс-әрекетінің нәтижесі мен сапасына қойылатын жаңа талаптар арасында қалыптасқан алшақтықты жоюға көмектеседі.

Материалдар мен әдістердің сипаттамасы

Мұғалімнің басқарушылық іс-әрекетінің теориялық аспектілерінің жеткіліксіз дамуына және ізденіс мәселелерін шешуге байланысты менеджер-мұғалімнің басқарушылық іс-әрекетінің моделін жасау орынды деп санаймыз.

Біздің көзқарасымыз бойынша, менеджер мұғалімнің кәсіби іс-әрекетіндегі басқару іс-әрекетінің бұл моделі келесі талаптарға жауап беруі керек: жіктеуді құрудың жалпы логикалық ережелерін сақтау; педагогиканың, психологияның, эпистемологияның соңғы жетістіктерін ескере отырып құру; заманауи оқу бағдарламаларының талаптарын ескеру; құзыреттіліктің нақты жедел ұсынылған тұжырымдамаларын қамту.

Осы талаптарға сүйене отырып, біз модельдеу әдісін қолдана отырып құрылған менеджер-мұғалімнің басқару іс-әрекеті мен басқару құзыреттілігі моделінің нұсқасын ұсынамыз және түсіндіреміз, ол теориялық зерттеудің

нақты әдісі ретінде ғана емес, сонымен қатар модельдерді құру және зерттеу әдісі ретінде де қарастырылады.

Әрі қарай біздің зерттеуімізде бұл модель менеджер-мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған әдістемелік қолдауды дамытуға негіз болады және оның әсер ету нәтижелерінің сандық және сапалық бағалауын экспериментальды түрде тексеруге мүмкіндік береді. Менеджер-мұғалімнің басқару іс-әрекетінің моделін құру қоғамның менеджер-мұғалімге объективті қажеттіліктері мен жалпы білім беретін мектептің практик-мұғалімдерінде басқарушылық құзыреттерді қалыптастыруды жеткіліксіз теориялық-әдіснамалық қамтамасыз ету арасындағы қайшылықты шешуге ықпал етеді.

Біз өз зерттеуімізде мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігін қалыптастыруда білім беруді басқару модельдерімен, басқару теориясымен және белсенділік тәсілімен байланыстыратын зерттеушілердің көзқарастарына негізге аламыз.

Нәтижелер

Ұсынылатын менеджер-мұғалімнің басқарушылық іс-әрекеті моделі - бұл білім алушылардың жалпы білім беру дағдыларына негізделген ашық, күрделі, мақсатты, динамикалық жүйе:

- білім алушылар бұрыннан білетін, игерген және әлі белгісіз нәрсені байланыстыру негізінде оқу міндеттерін қою;

- жоспарлау - түпкілікті нәтижені ескере отырып, аралық мақсаттардың реттілігін анықтау; іс-қимылдардың жоспары мен реттілігін құрастыру;

- болжау - нәтижені және білімді игеру деңгейін, оның уақытша сипаттамаларын болжамдау;

- нақты өлшемнен ауытқуларды және айырмашылықтарды анықтау мақсатында әрекет ету тәсілі мен оның нәтижесін берілген өлшеммен салыстыру түрінде бақылау;

- түзету – бұл нақты іс-әрекет пен оның нәтижесі арасында сәйкессіздік болған жағдайда, осы нәтижені білім алушының, мұғалімнің, серіктестердің өздері бағалауын ескере отырып, іс-қимыл жоспарына және тәсіліне қажетті толықтырулар мен түзетулер енгізу;

- бағалау – білім алушылардың білгендерін және тағы не білу керектігін ажырата және түсінуі, білімнің игерілу сапасы мен деңгейін жете ұғынуы, жұмыс нәтижелерін бағалауы

- өзін-өзі реттеу - күштер мен энергияны жұмылдыру, ерікті күш салу және кедергілерді жеңу қабілеті ретінде;

Менеджер-мұғалімнің басқарушылық іс-әрекетінің моделі кәсіби іс-әрекеттің өзара байланысты деңгейлері түрінде қарастырылады және осы деңгейлерге кіретін мынадай құзыреттілік блоктар ажыратып көрсетіледі: стратегиялық басқару, тактикалық басқару, сыртқы және ішкі коммуникацияларды білдіретін ақпараттық ағындарды басқару, өзін-өзі басқару (өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі дамыту), ұжымдарды басқару.

Модельдің әр элементі өзара тәуелді және басқа элементтермен көлденең және тік байланыста. Менеджер-мұғалімнің басқарушылық іс-әрекеті моделінің негізіне алынған базалық деңгей оны идеологиялық, ғылыми, әдіснамалық және мотивациялық қамтамасыз ету болып табылады. Базалық деңгейдің құрамдас бөліктері қайталанбайды, олар өзара күрделі диалектикалық қатынаста және ауқымды міндеттермен біріктірілген.

Мұғалімнің кәсіби іс-әрекеті ашық жүйе болып табылады және сыртқы әлемге тәуелді, ол қоршаған орта факторларының әсерінен негізделеді және жүзеге асырылады: саяси, экономикалық, экологиялық, әлеуметтік, технологиялық және т. б.

Мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінің құрылымы біздің жұмысымыздың екінші абзацында анықталған және үш аспектіден тұрады: басқару, психологиялық және педагогикалық. Әрбір аспектіде жалпы және арнайы дағдыларды (жобаларды басқару, білімді басқару, қауіпсіздікті басқару, дарынды оқушылардың дамуын басқару, «тәуекел тобындағы» оқушылардың дамуын басқару және т.б.) бөліп көрсетуге болады.

Қорытынды

Менеджер мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесінің өзектілігі сыртқы ортада болып жатқан елеулі өзгерістерге байланысты және ол өз кезегінде мұғалімнің кәсіби іс-әрекетіне қойылатын талаптардың өзгеруіне сөзсіз ықпал етуде.

Соңғы онжылдықтар ғылыми-техникалық, демократиялық, ақпараттық және тағы да басқа әртүрлі түбегейлі жаңарулар белгісімен өтіп жатқаны белгілі. Бұл жаңарулар жағдайында сандық көрсеткіштермен қатар, кәсіби іс-әрекет пен ойлау тәсілдеріндегі, сондай-ақ оның әлеуметтік ұйымдастырылу формаларындағы терең, құрылымдық өзгерістермен байланысты қарқынды өлшемдердің бар екенін атап өткен жөн.

Осы тұрғыдан алғанда, қазіргі заманғы мұғалім өзінің ойлауы мен іс-әрекетті ұйымдастыру тәсілдерінің арқасында әртүрлі кәсіби ортада жұмыс істеуге еркін дайын болуы керек. Кәсіби іс-әрекетті атқару кезінде оның білім беру кеңістігінің белгілі бір ұйымдық құрылымындағы орны соншалықты маңызды емес.

Менеджер-мұғалім ұйымдық құрылымдарға еркін кіре алады және қандай да бір күрделі мәселені шешу үшін олардан шығып, білім беру кеңістігінің субъектілері мен барлық қатысушыларын ұйымдастырудың соған ұқсас формаларын құра алады. Демек, ол қарапайым мұғалім ғана емес, сонымен қатар әр түрлі субъектілердің, әлеуметтік топтардың сан алуан және өте қарама-қайшылықты мүдделерін ескере алатын, бірлескен, шығармашылық іс-әрекетті ұйымдастыруға этикалық және моральдық жауапкершілікпен қарайтын, күтілетін нәтижені білім беру кеңістігінің тікелей қатысушыларымен бірлесіп жобалай білетін субъектілердің дамуына жағдай жасай алатын транскәсіпқой.

Жалпы алғанда, мұғалім-менеджер - бұл білім беру саласындағы білімдерді біріктіре алатын, әмбебап оқу әрекеттерін қалыптастыру үдерісін басқара білетін, мета-пәндік білімдер нәтижесін алуға қабілетті педагог.

Қазіргі жағдайда мұғалім-менеджерге әлеуметтік бірлестіктің тиімді формаларын жүзеге асыруға, білім беру кеңістігіндегі кешенді мәселелерді нәтижелі шешуді қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін басқарушылық құзыреттіліктер қажет.

ӘДЕБИЕТ

[1] Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫ. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы. – Кіру режимі: <https://adilet.zan.kz> [Қаралған күні 17.10.2021]

[2]. Атаманчук Г.В. Управление: сущность, ценность, эффективность: учеб. пособие для вузов. - М.: Академ, проект: Культура, 2016. - 544 с.

[3]. Сенновский, И.Б. Модель управленческой деятельности учителя //Школьные технологии. - 2005. — № 5. - С. 84-94.

[4]. Кишкель Е.Н. Управленческая психология: учебн. для сред. спец. учеб. заведений. - М., 2012. - 270 с.

[5]. Лебедев В.В. Образовательная деятельность учителя в учебном учреждении. //Школьные технологии. - 2006. - № 4. - С. 97-102.

[6]. Кулюткин Ю.Н. Образование в обществе социальных перемен //Образование без границ. - 2004. - № 1. - С.50-51.

[7]. Управление развитием школы: пособие для руководителей образовательных учреждений /под ред. М.М. Поташника, В.С. Лазарева. - М.: Новая школа, 1995. - 495 с.

[8]. Ворожцова, И.Б. Личностно-деятельностная модель обучения иностранному языку. - Ижевск: Издательский дом «Удмуртский университет», 2000 - 344 с.

REFERENCES

[1] Qazaqstan Respwblıkasında bilim berwdi jäne ǵılımdı damıtwdıń 2020 – 2025 jıldarǵa arnalǵan MEMLEKETTİK BAǒDARLAMASI. Qazaqstan Respwblıkasında bilim berwdi jäne ǵılımdı damıtwdıń 2020 – 2025 jıldarǵa arnalǵan memlekettik baǒdarlamasını bekitw twralı (State program for the development of education and science in the Republic of Kazakhstan for 2020-2025. On approval of the state program for the development of education and science in the Republic of Kazakhstan for 2020-2025). – Kirw rejimi: <https://adilet.zan.kz> [Qaralǵan kúni 17.10.2021] [in Kaz]

[2] Atamanchuk G.V. Upravleniye: sushchnost', tsennost', effektivnost': ucheb. posobiye dlya vuzov (Management: essence, value, efficiency: studies. manual for universities). - M.: Akadem, proyekt: Kul'tura, 2016. - 544 p. [in Rus.]

[3]. Sennovskiy, I.B. Model' upravlencheskoy deyatel'nosti uchitelya (Model of managerial activity of a teacher) //Shkol'nyye tekhnologii. - 2005. — № 5. - P. 84-94. [in Rus.]

[4]. Kishkel' Ye.N. Upravlencheskaya psikhologiya: uchebn. dlya sred. spets. ucheb. Zavedeniy (Managerial psychology: studies. for environments. special studies. institutions). - M., 2012. - 270 p. [in Rus.]

[5]. Lebedev V.V. Obrazovatel'naya deyatel'nost' uchitelya v uchebnom uchrezhdenii (Educational activity of a teacher in an educational institution). //Shkol'nyye tekhnologii. - 2006. - № 4. - P. 97-102. [in Rus.]

[6]. Kulyutkin YU.N. Obrazovaniye v obshchestve sotsial'nykh peremen //Obrazovaniye bez granits (Education in the society of social change). - 2004. - № 1. - P.50-51. [in Rus.]

[7]. Upravleniye razvitiyem shkoly: posobiye dlya rukovoditeley obrazovatel'nykh uchrezhdeniy (School development management: a manual for heads of educational institutions) /pod red. M.M. Potashnika, B.C. Lazareva. - M.: Novaya shkola, 1995. - 495 p. [in Rus.]

[8]. Vorozhtsova, I.B. Lichnostno-deyatel'nostnaya model' obucheniya inostrannomu yazyku (Personality-activity model of teaching a foreign language). - Izhevsk: Izdatel'skiy dom «Udmurtskiy universitet», 2000 - 344 p. [in Rus.]

ФОРМИРОВАНИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЯ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

*Калиева К.¹, к.п.н., профессор КазУМОиМЯ им.Абылай хана, Алматы,
Казахстан, e-mail: kalieva.k.m@mail.ru

Габиден Р.², магистрант КазУМО иМЯ им.Абылай хана, Алматы,
Казахстан, e-mail: rozagabiden8@gmail.com

Аннотация. В статье проанализированы тенденции и особенности профессиональной этнопедагогической подготовки будущих учителей; выявлены современные требования к качеству этнопедагогической подготовки будущего учителя; проанализированы профессионально-значимые качества педагога, структура педагогической компетентности и выявлены управленческие компетенции, влияющие на эффективность профессиональной деятельности будущего учителя.

Сделан вывод о том, что эффективность формирования управленческой компетенции будущего учителя определяется: с одной стороны - содержательным наполнением и обогащением учебных дисциплин вопросами педагогического менеджмента, теории и практики управленческой деятельности; с другой стороны - целенаправленным включением будущих учителей в практико-ориентированную деятельность. Авторы считают что, формирование управленческой компетентности будущего учителя есть компонент профессиональной этнопедагогической подготовки специалиста в вузе.

Ключевые слова: профессиональная этнопедагогическая подготовка будущего учителя, управление, педагогическая компетентность, управленческая компетенция, управленческая деятельность, профессиональная деятельность, педагогический менеджмент, учитель-менеджер.

FORMATION OF MANAGERIAL COMPETENCIES OF A TEACHER IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF ETHNOPEDAGOGICAL EDUCATION

*Kalieva K.¹, c.p.s., professor, KazUIR&WL named after Abylai Khan,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: kalieva.k.m@mail.ru

Gabiden R.², master student, KazUIR&WL named after Abylai Khan,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: rozagabiden8@gmail.com

Abstract. The article analyzes the trends and features of professional ethnopedagogical training of future teachers; revealed the modern requirements for the quality of ethnopedagogical training of the future teacher; analyzed the professionally significant qualities of a teacher, the structure of pedagogical competence, and identified managerial competencies that affect the effectiveness of the professional activity of a future teacher.

It is concluded that the effectiveness of the formation of the managerial competence of a future teacher is determined: on the one hand, by the content and enrichment of academic disciplines with issues of pedagogical management, theory and practice of managerial activity; on

the other hand, by purposeful involvement of future teachers in practice-oriented activities. The authors believe that the formation of the managerial competence of a future teacher is a component of the professional ethnopedagogical training of a specialist at a university.

Key words: professional ethno-pedagogical training of a future teacher, management, pedagogical competence, managerial competence, managerial activity, professional activity, pedagogical management, teacher-manager.

Статъя поступила 17.10.2021